

НАЗАР ЭШОНҚУЛНИНГ «МАЙМУН ЕТАКЛАГАН ОДАМ» ҲИКОЯСИДА ШАХС ВА ЖАМИЯТ ТАЛҚИНИ

Дўстбек Сулаймонов

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10701555>

Аннотация. Ушбу мақолада Назар Эшонқулнинг «Маймун етаклаган одам» ҳикоясида шахс ва жамият талқини ҳақида кенг мулоҳаза юритилган.

Калим сўзлар: истеъдод, образлар олами, ноанъанавий талқин, Адиб, сўз санъати, ҳикоя.

INTERPRETATION OF PERSONALITY AND SOCIETY IN NAZAR ESHANQUL'S STORY "MAN LED BY A MONKEY".

Abstract. In this article, Nazar Eshanqul's story "A Man Led by a Monkey" discusses the interpretation of personality and society.

Key words: talent, world of images, non-traditional interpretation, Adib, poetic art, story.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА В РАССКАЗЕ НАЗАР ЭШАНГУЛА «ЧЕЛОВЕК, ВЕДОМЫЙ ОБЕЗЬЯНОЙ».

Аннотация. В данной статье в рассказе Назара Эшангула «Человек, ведомый обезьяной» рассматривается трактовка личности и общества.

Ключевые слова: талант, мир образов, нетрадиционная интерпретация, Адиб, поэтическое искусство, рассказ.

Кейинги йиллар ҳикоячилигида ўз истеъдодини намоён қилаётган ижодкорлардан бири Назар Эшонқулдир. Адиб асарларида ўзига хос услуб, образлар олами, ноанъанавий талқин хусусиятларини юзага чиқара олган ижодкордир.

Сўз санъатида янги тамойилларнинг шаклланиши, наср ва назмда XX асрнинг 80 - йиллар адабиётида кўзга ташлана бошлади. Бу ҳақида истеъдодли ижодкор Хуршид Дўстмуҳаммад ёзади: «1989 йилнинг 6 январ куни замонавий ўзбек насри тарихида фавқуллодда воқеа юз берди: «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида Назар Эшонқулнинг «Маймун етаклаган одам» ҳикояси эълон қилинди!.. «Маймун етаклаган одам» шу маънода ноанъанавий эди.

Ҳикоя ҳажман тўрт-беш қоғоздан каттарок, қисқа ва лўнда ҳам ёзилмаган, айниқса, ундаги мунгли-вазмин оҳанг кўп йиллар мобайнида ёзувчиларимиз кўниктирилган ясама кўтаринкиликдан мутлақо фарқланди». Шунини алоҳида қайд этиб ўтиш лозимки, бугунги ҳикоячилигимизда муҳим фазилатлардан бири адибларнимизнинг ширин ёлғондан узоқлашиб, ҳаётнинг конкрет ва реал муаммолари хусусида сўз юритаётганлиги билан ажралиб туради.

Бунинг натижасида шахс психологиясини жамият, табиат воқеа ходисалари билан омукта яъни бирликда бадий-фалсафий тадқиқ этиш тамойили кучайиб бормоқда. Чунки халқимиз йиллар мобайнида собиқ шўроларнинг «бахт-саодат»га бўлган ишончига эътиқод қилиб яшади. Бугунги адабиёт эса ўзлигини таниб, эркин ва соғлом фикрловчи индивидуал қаҳрамонлар образини яратиш йўлидан бормоқда.

Кейинги йиллар ҳикоячилигида олам ва одам сир-саноатларини фалсафий идрок этишга қаратилган инсон тафаккури бош қаҳрамонга айланмоқда. Ҳозирги

ҳикоячилигимизда шахсни ижтимоий-психологик планда таҳлил қилиш бадиий-эстетик тадқиқотчилиқнинг муҳум хусусиятларидан биридир. Шу нуқтаи назардан Назар Эшонқулнинг «Маймун етаклаган одам» ҳикояси шахс ва жамият ўртасидаги узвийликни, ижтимоий муҳитнинг шахс характери ва психологиясини ўзгаришига таъсир этиш жараёнларини жуда гўзал ўз аксини топади.

Ҳикояда психологик таҳлил, шахс ва жамият ўртасидаги узвийлик, туйғулар реализми ўзгача кўринишга эга.

Бу ҳикояда қаҳрамон исм-шарифли эмас. Умрининг сўнггида рассомлик билан шуғулланиб келаётган шахс тилидан яъни унинг ҳаётини акс эттирганини гувоҳи бўлаемиз.

Қаҳрамон талқинида ўша давр қиёфасини ва унинг фожий ҳолатларини рамзий акс эттиради. «Рамз -воқелиқнинг тимсолидир. Воқелиқнинг айнан ўзи гўзал эмас, унинг тимсоли гўзалдир. Илло тош эмас, тошга йўнилган хаёл гўзал. Адабиётнинг илоҳий кучи - ана шу хаёлни ярата олишда кўринади», - деб ёзади Назар Эшонқул.

Ҳикояда шахс концепцияси ва ижтимоий муҳит масаласи рамзий образлар зиммасига юкланган фалсафий мазмундорлик орқали ёритилган. Инсоннинг маънан ва фикран комиллик хусусиятларига эга бўлиши учун тафаккур эркинлигига етишиши зарур.

Инсон мустақил фикрлаш, ҳаётга асосли қараш, у ёки бу масалада ўз қарашларини ишончли баён эта олиш учун ҳам ондаги занжирларни, бир ёқлама қарашларини, тўсиқларни етиб ўтиши талаб қилинади: «...Охирги, айвоннинг бурчагига осиб қўйилган суратнинг тагига «1921» санаси ёзиб қўйилган эди: чол шу йилдан бошлаб расм чиза бошлаган бўлса керак, деб ўйладим.

Сурат анча уқувсизларча чизилган бўлса-да, ранглар ёрқин ва тиниқ эди. Суратда қуюқ ўрмондан маймунни етаклаб чиқаётган барваста гавдали йигит тасвирланган эди. Йигитнинг кўзлари тийрак ва ишонч билан порлаб турар, маймуннинг бўйнига солинган кишан таранг тортилган эди. Расмда чол нима демоқчи бўлганини тушунмасам-да, лекин йигитнинг юзидаги ишончдан ҳайратга тушдим».

Юқорида келтирилган парчадаги алоҳида диққат қилиниши лозим бўлган ҳолатлардан бири шуки, бу - бўйинга кишан тортилган маймун ҳамда йигитнинг ишончдан порлаган кўзалари. Маймун билан нур чуқур рамзий маънодорликка эга.

Кейинги йиллар ҳикоячилигида ҳам инсон «мени»ни тадқиқ ва таҳлил этиш хусусиятлари кенгайиб борди. Чунки бадиий адабиёт ўз тараққиётининг барча давларида инсонни турли тамондан ва турли қамровдан тадқиқ этиб келинган.

Айниқса, адиб ҳикояларида қаҳрамонни муҳит, жамият ва сиёсат билан боғлиқ бўлган ижтимоий ҳодиса сифатида эмас, балки тақрорланмас, ўзига хос олам сифатида ўрганишга эътибор кучайди.

Ҳаётни, кишилар жамиятини тасвирлаш учун турли рамзий, мажозий образларга муурожаат қилганлигига амин бўлаемиз.

Адабиётшунос Умарали Норматов бу ҳақда: «Ҳикоя қаҳрамони мўйқалами томонидан яратилган ўз ижодий-ижтимоий фаолият ибтидоси ва интихосига дахлдор икки бадиий палотно - қоронғу тўқайзордан «нурафшон маскан» сари маймун етаклаб чиқаётган навқирон шижоаткор йигит ва қари маймун етагида тўқайзор томон қайтаётган

мункиллаган чол сурати, айна ўша рамзий-символик тимсоллар ташийдиган маънонинг теран ва кўламдорлиги, қахрамон ҳаёт йўлининг чуқур таҳлили», - деб таъкидлайди.

Дарҳақиқат, маънисиз ўтган умр манзаралари жуда асосли талқин этилади. Маймун қахрамоннинг мутеликка маҳкум этилган кўнгли. Шу боисдан ҳам рассом чол тақдири, ҳаёти билан боғлиқ ҳар бир детал, ҳолат, кайфият ҳикоянинг бадиий-психологик ҳолати юзага келтиради.

«Маймун етаклаган одам» ҳикоясида ижтимоий муҳитнинг, даврнинг қурбонига айланган шахс сиймоси, мутеликка, кулликка ўрганган кўнгил тимсоли ҳам янгича услубда ўз талқининини топади.

Хуллас, истеъдодли ижодкор Назар Эшонкулнинг бу ҳикояси насримиздаги ноанъанавий талқин хусусияти билан бир қаторда шахс ва жамият ўртасидаги зиддиятларни ҳам ўз таркибга сингдиради. Ўша давр ва шахсларининг маънавий қиёфасини очиб беради.